

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 13 (2023/Yaz), ss. 69-97.

Geliş Tarihi: 23 Kasım 2022

Kabul Tarihi: 24 Temmuz 2023

Araştırma Makalesi/Research Article*

Yarbay Kâzım Bey'in (İnanç) Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri**

Rüya BAĞIR***

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nda, Çanakkale Cephesinin denge anahtarı olarak nitelendirilebileceğimiz Kâzım İnanç Paşa'nın Çanakkale Cephesinde yapmakla yükümlü olduğu görev, yetki ve sorumlulukların belgeler ışığında değerlendirilip açıklığa kavuşturulması esasına dayanarak bu makalemiz oluşturulmuştur. Çalışmada Kâzım İnanç'ın hayatı, ailesiyle gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda elimize geçen belgeler ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, gerek ailenin bize ulaştırdığı materyaller gerek yeni arşiv belgeleri ışığında Kâzım İnanç'ın Çanakkale Cephesinde üstlendiği görev ve sorumlulukların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışmada öncelikli olarak Kâzım Paşa'nın, doğumundan Çanakkale Cephesi'nde kurmay başkanlık yaptığı süreye kadar olan hayatı ayrıntıya inilmeden belgeler ışığında ele alınmıştır. Türk toprakları üzerinde emelleri olan büyük devletler, 19.yüzyılın sonunda ve 20.yüzyılın başında birleşerek Türklere karşı mücadeleye başladılar. Kâzım Paşa, Harbiye'den mezun olduktan sonra, bağımsızlık mücadelesi verdiği üç önemli savaşta yer aldı. Düşmana karşı bağımsızlık mücadelesi verilen bu savaşlarda, kendisi daha çok cephe gerisinde karargâhlarda mücadele etti. Bu savaşlarda bulunmasında, Harbiye'den parlak bir asker olarak mezun olması, karargâhlarda edindiği askeri deneyim ve askeri kimliği dışında kültürel alanda kendisini önemli ölçüde yetiştirmesi etkili olmuştur.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Bu çalışma Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi ÜFTADE Çukurova danışmanlığında Rüya BAĞIR tarafından hazırlanmış olan, "Çanakkale Cephesinde Kazım İnanç" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

*** Dr., (ronay-ruya@hotmail.com), (Orcid: 0000-0002-2937-2153).

Savaşlarda üstlendiği görev ve konum, çok kritik zamanlarda savaşın kaderini değiştirecek kararlar almasını sağladı. Çanakkale Cephesinde, 5. Ordu'nun Kurmay Başkanı olarak cepheye yerine getirdiği görev, yetki ve sorumluluklar bu bağlamda önem taşımaktadır. Dolayısıyla Çalışma konumuz olan Çanakkale Zaferi, Mustafa Kemal ve onun silah arkadaşlarının başarısı olmakla birlikte Kâzım Paşa'nın da kendi özveri ve çabasının sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Paşa, Çanakkale Cephesi, 5. Ordu

The Activities of Lieutenant Colonel Kâzım Bey (İnanç) on the Çanakkale Front

Abstract

This paper has been constructed on the basis of evaluating and bringing forth to light the duties, authorities and responsibilities of Kâzım İnanç Paşa, it is safe to identify as the balance key of the Çanakkale Front in World War I, depending on documentary evidence. During its study, the life of Kâzım İnanç has been analysed in light of the documents which became available thanks to cooperation with his family members. Accordingly, it is aimed to establish the duties and responsibilities undertaken by Kâzım İnanç on the Çanakkale Front in light of the aforementioned documents provided by his family as well as novel archival material.

Preliminary, the biography of Kâzım Paşa, from his birth up to his posting as chief of staff on the Çanakkale Front is taken into consideration without excessive detail and in light of documentary evidence. In the late 19th and early 20th centuries, great states with desires involving Turkish lands united in their struggle against the Turks. Kâzım Paşa, following his graduation from the Harbiye, was involved in three great wars in struggle of independence. In these wars, he often took part behind the lines in headquarters. In addition to his graduation as a bright officer from Harbiye, the military experience he gained during his stints at various headquarters and his military persona, his remarkable cultural upbringing was a factor in his key appointment in these wars.

His key duties and positions in the wars allowed him to make decisions which became determinant in their outcome. His duties, authorities and responsibilities as the Chief of Staff of the 5th Army Corps on the Çanakkale Front were important in this regard. As a result, the victory at Çanakkale, being the achievement of Mustafa Kemal and his comrades, is also a result of the selflessness and endeavours of Kâzım Paşa.

Keywords: Kâzım Paşa, Çanakkale Front, 5. Army

Giriş

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde kendini birden fazla cephede buldu. Bu cephele içinde Çanakkale'nin çok ayrı bir önemi vardı.¹ Bu süreçte, Balkan Savaşları'nın yaraları henüz onarılmamış, ordu henüz kendini tam olarak toparlayamamıştı. Siyasi ve askeri anlamda zor bir süreç içinde olan Osmanlı üzerinde, İtilaf Devletleri'nin farklı çıkar hesapları bulunmaktaydı.² Bunlar, Boğazlara egemen olma isteği, Almanya'nın Doğu Politikası, Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma yönündeki tarihi amacı, İngiltere'nin ise Hindistan yolunun güvenliğini sağlama yönünde sürdürdüğü çabalarıydı.³

Bu bağlamda İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'na saldırı girişimleri daha 1914'ün Ağustos ve Kasım aylarında planlanmış ancak Osmanlı tarafsız olduğu için bu düşünce hayata geçirilememişti. Bununla birlikte Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill'in etkisiyle boğazların ele geçirilmesi tasarısı ciddi bir biçimde ele alındı.⁴ İngiliz Deniz Bakanlığı'nın emriyle, 3 Kasım 1914'te Boğazın giriş tabyalarına karşı gerçekleştirilen bombardımandan elde edilen başarı sonucunda, Churchill Çanakkale Boğazı'nın deniz saldırısı ile kısa zamanda ele geçirilebileceği inancına kapılmıştı.⁵

Bu amaç doğrultusunda 12 savaş gemisinden oluşan bir birleşik filo oluşturulmuş, Çanakkale Boğazı'na 19 Şubat 1915'te bombardıman başlatılmıştı.⁶ İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'na yönelik girişimleri sürerken, Osmanlı

---

¹ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V'inci Cilt I'inci Kitap, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s.55-56; Murat Karataş, Haritalarla Çanakkale Savaşları (Osmanlı Kaynaklarına Göre Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Muharebeleri), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006, s.1.*

² *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), s.55-56 ; Karataş, A.g.t., s.1.*

³ *Lokman Erdemir, Sebep ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.95.*

⁴ *Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995), Alkım Yay., İstanbul, 2009, s.149; Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), s.58.*

⁵ *Figen Atabey, "İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı", Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi Özel Sayı, S.16, Yıl:8, Gn.Kur. Atase Başkanlığı Yay., Ankara, Ağustos 2010, s.154-155.*

⁶ *Atabey, A. g. m., s.158; Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Harekâtı, 1'nci, 2'nci ve 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916), Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yay., Gn.Kur Basımevi, Ankara 1997, s.27.*

ordusunda Çanakkale boğaz savunmasından sorumlu Cevat Paşa(Çobanlı) komutasındaki Müstahkem Mevki Komutanlığı da elinden geleni yapmış, eldeki bütün olanaklar kullanılarak boğazların savunulmasına önem verilmişti. Bu bağlamda boğaz tahkimatının deniz topçu bataryaları ile güçlendirilmesi çalışmalarına koşut olarak Osmanlı donanmasına ait gemiler tarafından Çanakkale Boğazı'ndaki ilerleme yönünü dik kesecek şekilde mayın hatları döşenmişti.⁷

Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in komutasında, Nusret Mayın Gemisi tarafından 8 Mart'ta saat 05.00'ten itibaren Eren Koyu'na 100 metre aralıklarla dökülen 26 adet mayın, İtilaf Devletleri donanmasının büyük zarara uğramasına neden olmuştu.⁸ Söz konusu mayınların kıyaya paralel dökülmesi ve dökülen yerin Karanlık Liman olarak seçilmesi, 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi'nin temel nedenlerinden birini oluşturmuştu.⁹

18 Mart'ta Amiral de Robeck komutasındaki Birleşik İngiliz-Fransız Filosu, mayın hatları arasından daha büyük zırhlıların geçebileceği hatlar açmak için Boğaz'ı zorladı. Sabah saatleri boyunca devam eden muharebede, Türk kalelerinin çoğu susturuldu. Ancak muharebede beklenmeyen bir durum yaşanmış, üç müttefik zırhlısı birbiri ardına yeni döşenmiş paralel mayın hatlarına çarparak kısa sürede büyük zarara uğramışlardı.¹⁰

Çanakkale Deniz Savaşları'ndan büyük bir yenilgi alan İtilaf Devletleri, gerek kendi, gerekse de dünya kamuoyunda büyük bir prestij kaybına uğradılar. Yitirdikleri saygınlıklarını yeniden kazanmak için ne pahasına olursa olsun İstanbul'u ele geçirmek için yollar aramaya başladılar.¹¹ Bu bağlamda İtilaf Devletleri Çanakkale harekâtında, çıkarma harekâtı ve kara savaşları adı verilen yeni bir aşama başlatmaya karar verdiler.¹²

Gelibolu Yarımadası Güneybatı kıyılarına çıkarma yapılacak bu harekâta İtilaf Devletleri'nin planı, 25 Nisan sabahı Çanakkale boğazının dış kıtalarına çıkmak, Boğazı müstahkem mevki kara ordusu tarafından susturmak, bir kısım kuvvetlerle Boğaz'daki geçiş güvenliğini sağladıktan sonra, kara

⁷ Atabey, A. g. m., s.160; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Harekâtı, 1'nci...*, s.3.

⁸ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, s.153; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Harekâtı, 1'nci...*, s.32.

⁹ F.Benazus, *Çanakkale'den Gelibolu'ya*, 2.baskı, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007, s.95-99; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Harekâtı, 1'nci...*, s.32.

¹⁰ Edward J.Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Çev. Tanju Akad, 3.baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, Mart 2011, s.109-110.

¹¹ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, s.193.

¹² Atabey, A. g. m., s.163.

ordusunun diğer kısımlarını donanma ile birlikte Marmara'dan geçirip İstanbul üzerine ilerlemek düşüncesine dayanmaktaydı.¹³

Çıkarma planı doğrultusunda hızla harekete geçen ve dünyanın dört bir tarafındaki sömürgelerinden çok sayıda asker toplayan İtilaf Devletleri, aynı anda üç yere çıkarma yapmaya karar verdiler. Eş zamanlı yapılan bu çıkarmalardan biri Türk birliklerinin dikkatini dağıtırken, diğer iki çıkarmayla Gelibolu Yarımadası'nın kontrol altına alınması sağlanacaktı. İtilaf Devletleri'nin harekât planına göre, Fransızlar Kumkale'ye göstermelik çıkarma yapacak, Avustralya-Yeni Zelanda yani Anzak askerleri Arıburnu'na, İngilizler de Seddülbahir'e asker çıkaracaklardı.¹⁴

İtilaf Devletleri'nin 25 Nisan'da başlatacağı kara harekâtına karşı Türk Ordusu da harekete geçmişti. Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Paşa, 24 Mart'ta Çanakkale'yi savunmak için özel bir ordu olarak 5.Ordu'yu kurmaya karar vermişti. 5.Ordu'nun görevi gerek Gelibolu Yarımadası gerekse Çanakkale'nin Anadolu yakasına çıkarma yapacak düşman ordusunu karşılamak, onların ilerlemesine fırsat vermeden onları denize dökmektir. Aynı gün Enver Paşa, bu ordunun kumandanlık görevini Alman General Otto Liman Von Sanders'e teklif etmiş, o da bunu hemen kabul ederek söz konusu göreve atanmıştı. 25 Mart sabahı yeni görev yerine gitmek üzere yola çıkan Sanders, 26 Mart sabahı Gelibolu'ya varmış ve 5.Ordu Karargâhını burada kurmuştu.¹⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın tarihi seyrini değiştirecek derecede önem taşıyan Çanakkale Savaşları'nın Osmanlı Devleti açısından zaferle sonuçlanmasında, bitmez tükenmez bir istek ve çaba ile mücadele eden Türk askerinin ve subay kadrosunun önemli bir rolü vardır. Söz konusu zaferle birlikte Türk kamuoyunda bir kahraman olarak Mustafa Kemal ön plana çıkmakla birlikte 5.Ordu'da Kurmay Başkanı olarak yaşamsal bir rol üstlenen Kâzım İnanç'ın cephede yerine getirdiği görevler ve üstlendiği sorumluluklar da Çanakkale Cephesi'nde kazanılan zaferde büyük bir paya sahip olmuştu. Kâzım Bey, Çanakkale Cephesinde 25 Nisan 1915'ten itibaren gerçekleşen kara muharebelerinde cephenin önemli bir konumunda bulunan 5.Ordu karargâhında, birçok başarıya imza atarak sıkça adından söz ettirmiştir.

¹³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Harekâtı, V'inci Cilt, 2'nci Kitap, Amfibi Harekât, GnKur. Atase Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978, s.6.*

¹⁴ Halil Ersin Avcı, *Çanakkale Ruhu*, 12.baskı, Metropol Yay., İstanbul, Şubat 2007, s.55-56.

¹⁵ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, 2.baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, Mayıs 2011, s.83-87.

Kâzım Bey'in Çanakkale Cephesi'ne Kadar Askeri Yaşamı

Kazım Bey, 1880'de Diyarbakır'ın¹⁶ Mardin Kapı semtinde¹⁷ doğdu. Baba ismi bazı kaynaklarda Hakkı Bey¹⁸ olarak geçse de, çoğu kaynakta Sefer Bey olarak da belirtilmektedir.¹⁹ Annesinin ismi Fatma Hanım,²⁰ aile isimleri ise Al-yanakzâde'dir.²¹ Kendisi, asker kökenli bir aileden gelmekte olup bu durum İnanç ailesi için 3 kuşak boyunca devam etmiştir. Kâzım Bey gibi asker ve ondan yaşça daha büyük olan Yüzbaşı abisi Mehmed Reşid Bey, onun gibi Çanakkale Cephesi'nde yer almış ancak bu cephede yakalandığı kolera hastalığı ile 3 yıl boyunca mücadele ettikten sonra 1918'de vefat etmiştir.²²

Kâzım Bey, 1890 yılında yani henüz on yaşında iken dört yıllık askerî rüş-tiyeye kaydoldu. Bu okuldan 1894 yılında mezun olup, ilk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra 1894 yılında Bursa Askerî İdadisinde öğrenimine devam etti. Bu okuldan da mezun olduktan sonra 14 Mart 1897'de²³ Harp Okulu (Mek-teb-i Harbiyye)na girdi.²⁴

¹⁶ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi (MSB. Arş.), Kâzım İnanç Paşa Şahsî Dosyası, Askeri Safahat Belgesi; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV Dönem (1931-1935)*, C.2, TBMM Vakfı Yay., No: 12, s. 310; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Meşhur Gömülü Adamlar (1453-1978)*, Türkiye Anıtlar Der-neği İstanbul Şubesi Yay., Aksüt Matbaası, 1979, s.240; Nusret Baycan, "Büyük Taarruz 'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", *Atatürk Araş-tırma Merkezi Dergisi*, C.9, S.26, Mart 1983, s.37; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, "Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşına Ait Belgeler", Yıl:62, S.132, Genelkurmay Atase Daire Başkanlığı Yay., Ankara, Ocak 2014, s.395; *TBMM Albümü 1920-2010*, C.1,(1920-1950), s.560; Özlem Elif (Polat) Taş, *Kâzım(İnanç),Paşa; Hayatı, Askeri Ve Siyasi Faaliyetleri (1880-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.4.

¹⁷ Kâzım İnanç'la ilgili yazılan kaynaklarda Diyarbakır'da doğduğu belirtilmekte ama Mar-din kapı semtinde doğduğu bilgisine ilkeze aile ile yaptığımız görüşme sonrasında ulaşılmış bulunulmaktadır. Kâzım İnanç'ın aile üyelerinden Ertuğrul İnanç ile 2014 yılında yaptığımız sözlü görüşme; Rüya Bağır, *Çanakkale Cephesinde Kâzım İnanç*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilim-ler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır,2015, s.18.

¹⁸ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi.

¹⁹ TBMM Arşivi, Kâzım İnanç Paşa Şahsî Dosyası, Sicil No: 188 Âzayi Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası; *TBMM Albümü*, s.560.

²⁰ Aynı belge; Taş, A. g. t., s.4.

²¹ Aynı belge; Tuncer Bayrak, "Liman Von Sanders'in Kurmay Başkanı Diyarbakırlı Kâzım İnanç Paşa (1880-1938)", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler*, (15-29), Ed., Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yay., Ankara, Şubat 2015, s.15; Kâzım İnanç Aile Arşivi; Taş, a. g. t., s.4.

²² Ertuğrul İnanç ile yaptığımız sözlü görüşme; Bağır, A. g. t. s.19.

²³ Bu tarih bazı kaynaklarda 15 Mart 1897 olarak geçmektedir. Bkz. *Türk Parlamento...*, s.310.

²⁴ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi; *Türk Parlamento...*, s.310; Azmi Süslü, Mustafa Balcıoğlu, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*, Divan Yay., Ankara 1999, s. 79; *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, 2.baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s.124; *Seçilmiş Komutanların Biyografileri*, 2.baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s.124; "Seçilmiş Çanakkale", s.39.

Kâzım Bey, 17 Ocak 1900 tarihinde Harp Okulu'ndan Mülâzım-ı Sâni (teğmen) rütbesiyle mezun oldu.²⁵ O süreçte Erkân-ı Harbiye, kurmay sınıfına ayrılmıştı.²⁶ Erkân-ı Harbiyenin ikinci senesinde, 2 Şubat 1901'de üsteğmenlik (mülâzım-ı evvel) rütbesine yükselen Kâzım Bey, 6 Aralık 1902'de kurmay yüzbaşı rütbesiyle Erkân-ı Harbiye Mektebi (Harp Akademisi)ni bitirdi.²⁷

Erkân-ı Harbiyeden mezun olduktan sonra 20 Aralık 1902'de²⁸ kurmay stajlarını yerine getirmek üzere 5. Ordu'nun emrine verilen Kâzım Bey²⁹, sağlık durumu elverişli olmadığı gerekçesiyle tedavi görmek üzere İstanbul'a gönderildi. Daha sonra sağlık durumu düzelince 23 Şubat 1904 tarihinde, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye 1. Şubesine atandı.³⁰

5 Mart 1905'de³¹ kolağalığa (kıdemli yüzbaşı) terfi eden Yüzbaşı Kâzım Bey³², 31 Mart 1909 tarihinde 3.Ordu'ya mensup olan ve İstanbul'da bulunan 2. Avcı Taburu Kumandanlığına atandı.³³ 14 Haziran 1909 tarihinde binbaşılığa terfi eden Kâzım Bey, yine aynı tarihte 1.Ordu'nun 2. Alayının 1. Tabur Kumandanlığına atandı. Ayrıca 1 Kasım 1909 tarihinde bu alayla birlikte İzmir'e gitti.³⁴

14 Kasım 1909'da taburuyla birlikte Aydın'a atanan Binbaşı Kâzım Bey, burada eşkıya takibine memur edildi. Yeniden düzenlenip, yapılanan ordu teşkilatı içinde 16.Alay Birinci Tabur Komutanlığına atanan Kâzım Bey, 20 Mart 1911'de stajını bitirdikten sonra bulunduğu göreve tabi olmak koşuluyla lisans tahsili için Almanya'ya gönderildi.³⁵ Burada bir yıl eğitim gördükten sonra, 20 Mart 1912'de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinde 3.Şubeye atandı.³⁶

Binbaşı Kâzım Bey, 29 Eylül 1912 tarihinden 22 Ekim 1912 tarihine kadar Şark Ordusu, Mürettep 1.Kolordu, Çanakkale Redif Tümeninde, 1.Şube (Harakât Şubesi) Müdürü olarak atandı. Ancak bu kolordunun ortadan kaldırılması

²⁵ Aynı Belge ; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s. 15; "Seçilmiş Çanakkale", s.395; Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1992, s.95.

²⁶ *Türk Parlamento...*, s.310.

²⁷ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi; *Türk Parlamento...*, s.310; *Türk İstiklâl*, s.124.

²⁸ Bu tarih bazı kaynaklarda 6 Aralık 1902 olarak geçmektedir. Bkz. Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; *Türk İstiklâl*, s.125.

²⁹ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi.

³⁰ Aynı Belge; Taş, A. g. t., s.12-13.

³¹ Bu tarih bazı kaynaklarda 9 Mart 1905 olarak geçmektedir. Bkz. Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; *Türk Parlamento...*, s.310.

³² MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi.

³³ Aynı belge.

³⁴ Aynı belge; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; *Türk Parlamento...*, s.310; *Türk İstiklâl*, s.124.

³⁵ Taş, A. g. t., s.13.

³⁶ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; *Türk Parlamento...*, s.310; *Türk İstiklâl*, s.125.

üzerine,³⁷ 22 Ekim 1912'de³⁸ Şarki Rumeli Ordusu Karargâhına, 3.Şube Müdürü olarak tayin edildi.³⁹

Kâzım Bey'in Şarki Rumeli Ordusu Karargâhında görev yaptığı 3.Şube Müdürlüğü, bu ordunun ortadan kaldırılması üzerine, kendisi 24 Kasım 1912'de Umumi Karargâh 2.Şube (İstihbarat Şubesi) Müdüriyetine atandı. Bu görevi 9 Ağustos 1913'e kadar devam etti.⁴⁰ Söz konusu görevi sırasında Balkan Savaşı'ndaki muharebelere katılan Kâzım Bey⁴¹, Balkan Savaşı'nın sona ermesiyle 9 Ağustos 1913'de Genel Karargâhtaki görevine geri dönmek üzere Roma Sefareti Ataşemiliterliğine atandı.⁴²

Roma'da Ataşemiliter olarak kaldığı dört aylık süreden sonra 18 Aralık 1913'te, İstanbul'a gelerek bağlı olduğu memuriyetinde yeniden işe başladı.⁴³ 3 Ağustos 1914'de 1.Ordu Erkân-ı Harbiyesi İstihbarat Kısmı Müdüriyetine atanan Kâzım Bey⁴⁴, bu görevi sırasında yaklaşık bir sene boyunca İstanbul'da bulunduktan sonra, 29 Kasım 1914'de 1.Ordu Erkân-ı Harbiye Harekât Şubesi Müdüriyetine atandı.⁴⁵

Kâzım Bey'in bu görevine ilaveten 8 Aralık 1914'de kendisi Ordu Erkân-ı Harbiye Riyâseti Vekâletine atandı. 10 Ocak 1915'de Limân Von Sanders, 1.Ordu'dan Başkumandanlık Vekâletine yazdığı dilekçesiyle; Ordu Harekât Şube Müdürü iken iki aydan beri Erkân-ı Harbiye Vekâletinde bulunan Binbaşı Kâzım Bey'in asaleten onayını isteyince⁴⁶, Kâzım Bey 11 Mart 1915'te⁴⁷ asaleten 1.Ordu Erkân-ı Harbiyesi Riyâsetine atanarak bu ordunun kurmay başkanlığına getirildi.⁴⁸

³⁷ Aynı Belge; Taş, A. g. t., s.14.

³⁸ Taş, A. g. t., s.14; TBMM Arş., Âzayı Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası.

³⁹ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi.

⁴⁰ Aynı belge; *Türk Parlamento...*, s.310; *Türk İstiklâl*, s.125; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; "Seçilmiş Çanakkale", s.395.

⁴¹ Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79.

⁴² MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi; *Türk Parlamento...*, s.311; *Türk İstiklâl*, s.125; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; *TBMM Albümü*, s.560.

⁴³ Taş, A. g. t., s.15.

⁴⁴ Aynı belge; *Türk Parlamento...*, s.311; *Türk İstiklâl*, s.125; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; "Seçilmiş Çanakkale", s.395; Baykara, A. g. m., s.395.

⁴⁵ Aynı Belge; *Türk Parlamento...*, s.311 ; "Seçilmiş Çanakkale", s.395; Baykara, A. g. m., s.395.

⁴⁶ Taş, A. g. t., s.15-16.

⁴⁷ Bu tarih genelde çeşitli kaynaklarda 12 Şubat 1915 olarak geçmektedir. Bkz. Taş, A. g. t., s.16; *Türk İstiklâl*, s.125; Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s.79; "Seçilmiş Çanakkale", s.395; *Türk Parlamento...*, s.311.

⁴⁸ MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi.

Kâzım Bey'in 5. Ordu'nun Kurmay Başkanlığına Getirilişi

Osmanlı Devleti açısından 1. Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi'nde meydana gelen Çanakkale Savaşları, 18 Mart Deniz Savaşları ve 25 Nisan Kara Muharebelerinden oluşup, yaklaşık on ay sürdü. Bu büyük harekâtın temel amacı, Çanakkale Boğazı ve Gelibolu Yarımadası'nın denizden ve karadan zorlanarak ele geçirilmesiydi.⁴⁹

25 Nisan'da gerçekleştirilecek kara muharebelerinde Çanakkale'yi karadan savunmak için özel bir ordu olarak 5. Ordu kurulmuştu. Enver Paşa, 24 Mart 1915'te Çanakkale'de kurulacak olan 5.Ordu'nun kumandanlığını Liman Von Sanders'e önermiş, o da Enver Paşa'nın bu önerisini aynı gün kabul etmişti.⁵⁰ Kâzım Bey'in Kurmay Başkanı olduğu 5.Ordu; Bahr-i Sefid Müstahkem Mevkii havalisinde ve Gelibolu Yarımadası'nda bulunan birliklerden oluşturulmuştu.⁵¹

1.Ordu'da iken tanışma fırsatı bulan Sanders ve Kâzım Bey, birlikte çeşitli görevler icra etmiştiler. Bu bağlamda Sanders, Çanakkale Cephesi'nde de, Kâzım Bey ile çalışmak istemekteydi. Aslında Türklerin Ordu Komutanı sıfatıyla General Liman Von Sanders, çalışma arkadaşlarını tamamıyla Türklerden oluşturmayı istemekteydi. Bu doğrultuda Kâzım Bey, özellikle akla gelen ilk isimdir ki, kendisi Türklerin komutanı olan Alman Generaline, 1918'in Ekim sonuna kadar titiz bir kurmay başkanı olarak hizmet etmişti.⁵²

Sanders'in bu seçiminin sonucu olarak Yarbay Kâzım Bey, 28 Mart 1915 tarihinde 5.Ordu Erkân-ı Harbiye Riyasetine atandı.⁵³ Söz konusu görevleri

⁴⁹ Mete Tuncoku, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, TTK Yay., Ankara 2002, s.2.

⁵⁰ Sanders, A. g. e., 87; *Çanakkale Hatıraları*, C.2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yay., İstanbul, Temmuz 2002, s.55.

⁵¹ ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 180, Dos: 774, Fih: 1-5; Yine Şurada: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, "Osmanlı Ordusu Hümayunu Başkomutanlığı Vekâleti'nin teşkil edilen 5 nci Ordu Komutanlığına Liman Von Sanders'i tayin ettiği Atama Yazısı", Yıl 38, S.88, Ağustos 1989, Belge No: 2129; Bağır, A. g. t., s.59.

⁵² Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı*, Çev. Sedat Umran, 9.baskı, Timaş Yay., İstanbul, Şubat 2009, s.72.

⁵³MSB Arş., Askeri Safahat Belgesi; Kâzım Bey'in Beşinci Ordu Erkân-ı Harbiye Riyasetine 28 Mart 1915'de atandığı bilgisine ulaşılmış bulunmaktayız. Ancak ulaştığımız bilginin haricinde daha önce yapılan bazı çalışmalarda Kâzım Bey'in Beşinci Ordu'ya atandığı tarihle ilgili bilgilere ulaşılamamıştır; *Türk Parlamento...*, s.311; Daha önce yapılan bazı çalışmalarda ise bu tarih 15 Mart 1915 olarak geçmektedir. Süslü, Balcıoğlu, A. g. e., s. 79- 80; *Türk İstiklâl*, s.125; Kâzım Paşa'nın Beşinci Ordu Kurmay Başkanlığı'na atandığı tarihe ait bilgi ve belge bulunmadığını belirten ve Liman Von Sanders'in görevini 24 Mart'ta öğrenerek kabul ettiği, 25 Mart'ta Kâzım (İNANÇ) Paşa ile Gelibolu'ya yola çıktığı düşünülürse onun da Sanders ile aynı tarihte bu göreve geldiği sonucuna ulaşan bir doktora çalışmasında bu atanma tarihi 24 Mart 1915 olarak belirtilmektedir. Taş, A. g. t., s. 49.

sırasında Kâzım Bey, Seddülbahir bölgesindeki muharebelere katılmış, bir hafta kadar da Saros Körfezi Kumandanlığında bulunmuştu.⁵⁴

Kâzım Bey, savaşın sonunda, 14 Aralık 1915 tarihinde, Miralay (Albay) olarak atandı. Ancak 15 Ocak 1916'da Çanakkale'den ayrılıp 1916 senesi boyunca İstanbul'da Sanders'in yanında çalışmaya devam etti.⁵⁵ Sanders, Çanakkale'ye beraberinde götürdüğü Kâzım Bey için anılarında, "...1914 yılının sonbaharının sonlarından beri kurmay başkanı olarak sadıkane yanımda bulunmuş, bazı zorlukları bertaraf etmiş, 5.Ordu'nun Kurmay Başkanı Albay Kâzım Bey..." demiştir.⁵⁶

Sanders'in bu övgü dolu sözlerinden anlaşılan, daha önce Türkiye'ye hiç gelmeyen ve Türkiye'deki durumu incelemeyen Sanders'e⁵⁷ karşılaştığı birçok sorunda kurmay başkanı sıfatıyla Kâzım Bey'in yardımcı olduğu ve kendisine büyük faydalar sağladığıydı.

Sanders, İstanbul'dan Gelibolu'ya hareket ederken yanına 1.Ordu Karargâh Heyeti'nden Kurmay Başkanı olarak seçtiği Yarbay Kâzım Bey'i, iki Alman emir subayını yani Süvari Önyüzbaşısı Prigge ile Süvari Önyüzbaşısı Mühlman'ı yanına almıştı.⁵⁸ Erich R.Prigge, Çanakkale Savaşı Günlüğü'nde Yarbay Kâzım Bey ile ilgili olarak; "5.Osmanlı Ordusu Kurmay Başkanı Yarbay Kâzım Bey; kısa, zayıf, bir yıldan beri büyük bir vazife ile görevli, bu dünya savaşının sayı olarak en güçlü ordusunun kurmay başkanlığına yükseldi. Limân Von Sanders onun şahsında önemli bir destek buldu. Onun yerinde bir Alman düşünülemezdi. Bulunduğu yer, bir yandan Doğu'nun kendine özgü koşullarını bilmeyi gerektirirken, diğer yandan da doğu dillerini çok iyi bilmeyi gerektiriyordu. Böyle bir Alman subay, neredeyse yoktu." demiştir.⁵⁹ Paul Schwerder ise Çanakkale Cephesi'nde Türklerin Genel Karargâhında adlı eserinde Kâzım Bey ile ilgili olarak; "İnce yapılı, genç ve

⁵⁴ TBMM Arş., Âzayi Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası

⁵⁵ Taş, A. g. t., s.16.

⁵⁶ Sanders, A. g. e., s.87.

⁵⁷ Sanders, A. g. e., s.87.

⁵⁸ Sanders, A. g. e., s.87; Çanakkale Hatıraları, C.3, Yay. Haz., Metin Martı, Arma Yay., İstanbul, Eylül 2003, s.292; Erickson, A. g. e., s. 103; Erdemir, A.g.t., s. 96; Senem Güven, *Hatırat Türü Eserlerde Çanakkale Muharebeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 53; Hatice İşıldak Kara, *Çanakkale Savaşları'na Fiilen Katılan Türk ve Alman Generaller*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2009, s.63.

⁵⁹ Erich. R. Prigge, *Limân Von Sanders Paşa'nın Emir Subayı Binbaşı Erich R.Prigge'nin Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Çev. Haz., Bülent Erdemoğlu, Timaş Yay., İstanbul, 2011,s.124-125.

aynı şekilde kusursuz bir Almanca konuşan harbiye nazırının seryaveri Kâzım Bey..." demektedir.⁶⁰

Paul Schwerder ve Prigge'nin bu sözleri, Sanders'in Yarbay Kâzım Bey'i, 5. Ordu'nun Kurmay Başkanı olarak seçmesinde ne kadar doğru ve mantıklı bir davranış sergilediğini göstermesi açısından son derece önem taşımaktadır.

Kâzım İnanç'ın ailesiyle yaptığım görüşmede Ertuğrul İnanç; "*Kâzım Paşa, büyüklerimizin anlattığı kadarıyla sert yapılı, kararlı ve başarılı bir asker olmasına rağmen asla hırslı ve ön plana çıkmak isteyen bir adam olmamıştır. Daha çok arkada durmayı tercih eden bir kişilik yapısına sahipti.*"⁶¹ demektedir. Bu bağlamda kendisi ile çalışılması zor olan Sanders'in, Kazım Paşa ile uyumlu bir şekilde çalışmasında, Kazım Paşa'nın böylesi bir kişilik yapısına sahip olması önemli bir etken oldu.

Gelibolu'daki 5.Ordu Karargâhında Kurmay Başkanlığı görevini yürüten Yarbay Kâzım Bey, cephede iletişim ve haberleşmeyi sağlaması açısından son derece can alıcı bir görevi yerine getirdi. Çünkü muharebelerde savaşan birlikler arasında, doğru zamanda yapılan ve eksiksiz sağlanan iletişim şüphesiz muharebelerdeki başarı şansını büyük ölçüde artırmaktaydı.

Kâzım Bey'in Çanakkale Cephesi'ndeki Görevleri

Kâzım Bey, 5. Ordu Kurmay Başkan'ı olduktan sonra Sanders'in yaptığı görev taksimatına uygun olarak cephede birçok görevi aynı anda yerine getirdi. Kâğıt üzerinde belirtilen görevleri dışında sahip olduğu karakter yapısına, yeteneklerine bağlı olarak cephede farklı görevler de üstlenip büyük yararlılıklar gösterdi.

İtilaf Devletleri'nin Gelibolu çıkarmasının başladığı 25 Nisan sabahından başlayarak Sanders'in çıkarma yapılacak yerleri yanlış tahmin etmesi, çıkarma yapıldığı andan beri 5.Ordu'yu başsız bırakması, Türk komutanları ve Sanders arasında öngörü ve strateji çatışması yaratmıştı.⁶² Sanders'in hatalı savunma planı ve çıkarmanın ilk gününden Bolayır'a gidip Türk ordusunu başsız bırakması tepkilere yol açmıştı. Bu noktada Kâzım Bey, cephede beraber çalıştığı, Harbiye'den yakından tanıdığı arkadaşları ve Sanders arasında çok iyi derecede

⁶⁰ Paul Schweder, *Çanakkale Cephesinde Türklerin Genel Karargâhında*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Yeditepe Yay., İstanbul, Nisan 2012, s.275.

⁶¹Ertuğrul İnanç ile yaptığımız sözlü görüşme; Bağır, A.g.t., s.57.

⁶² Ergun Göze, *Çanakkale'de Kumandanlar Savaşı*, 2.baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, Mart 2006, s.49; *İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Paşa Anlatıyor*, Haz. Taylan Sorgun, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2003, s.77.

bildiği Almancası sayesinde iyi bir iletişim kurup, Sanders'in daha büyük hatalar yapmasını önlemiş ve aralarında yatıştırıcı bir tutumla hareket edip denge unsuru olmuştu.

Sanders, 5.Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Yarbay Kâzım Bey'in Çanakkale Cephesi'ndeki görevlerini; erzak sağlanmasındaki çabaları, askere alma işleri, memleketin müdafaasıyla sıkıca irtibatı olan işler ve diğer konular hakkında mülkî memurlarla gereken görüşmeler, haberleşme ve bilgi alışverişi olarak belirlemiştir.⁶³ Bu da Kazım Bey'in görev ve sorumluluklarının oldukça fazla olduğunu göstermekteydi.

Silah, Cephane ve Erzak Sağlamadaki Rolü

5. Ordunun savaş boyunca çektiği sıkıntıların başında, cephane sağlama konusu gelmekteydi. Başkomutanlık, muharebeler sırasında bir yandan sürekli taarruz emirleri verirken, bir yandan da ordunun cephane isteğine olanaklar ölçüsünde cevap vermeye çalışmış; devamlı tasarrufu tavsiyeden de geri kalmamıştı.

Çanakkale Cephesi'nde 5. Ordu Kurmay Başkanlığı görevini icra eden Yarbay Kâzım Bey, görevi gereği silah, cephane ve erzak sağlama noktasında son derece önemli bir rol üstlenmişti. Askerî birimlere özellikle de Başkomutanlığa sunduğu raporlarda bir yandan muharebeler hakkında ayrıntılı bilgiler verirken, bir yandan da cephenin silah, cephane, mühimmat ve erzak eksikliklerini bildirmiş ve bu birimlere söz konusu eksikliklerin giderilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştu. Savaş sonrasında Avustralya İmparatorluk kuvvetlerinin resmî muhabiri ve savaş tarihçisi C.E.W. Bean'in Çanakkale Cephesi'ne dair sorduğu sorulara Kâzım Paşa'nın verdiği cevapta, "*Cephane her zaman azdı...*"⁶⁴ diyerek Türk tarafının her zaman cephane sıkıntısı yaşadığını kendi ifadeleriyle de doğrulamıştı.

Yarbay Kâzım Bey'in de belirttiği üzere, 5.Ordu savaş boyunca sürekli cephane sıkıntısı yaşamıştı. Özellikle cephaneyi sağlama noktasında Başkomutanlıkla sürekli telgraf trafiği yaşamak zorunda kalmıştı. Başkomutanlık, ordunun cephane isteklerine olanaklar ölçüsünde cevap verirken, devamlı tasarrufun elden bırakılmaması noktasında uyarılarda da bulunmaktan geri kalmamıştı.⁶⁵

⁶³ Taş, A. g. t., s.52 ; Bağır, A. g. t., s.147.

⁶⁴ C. E. W Bean, *Gallipoli Mission*, Çev. Yetkin İŞÇEN, AWM, 1948.

⁶⁵ Erdemir, A. g. t., s.287-288.

Kâzım Bey'in Kumandan emriyle 29 Mayıs 1915'te Emir Müstakil Süvari Fırkası Kumandanlığına, 3.Kolordu ve 15.Kolordu Kumandanlıklarına ve Menzil Müfettişliklerine tebliğ ettiği aşağıdaki rapor bu bağlamda son derece önem taşır.

"Gelibolu'nun hâli inzibat-ı dahilesinin te'min hususunda cihet-i mülkiye muavenette (yardımda) bulunmak üzere iş bu nokta kumandanlığı emrine Bolayır'dan bir piyade bölüğü gelecektir. Bunun emri verilmiştir. Gelibolu'da fazla miktarda bulunan erzakın menzil müfettişliğince vesayit ve sürat-i mümkinine ile Akbaş, Ilgar ve 3.derecede Lâpseki'ye nakli lazımdır. Aynı surette Gelibolu hastanesinde az miktarda kalmış olan hasteganın da ilk vasıta ile tekfur dağına nakledilmesi. 16. Fırkanın henüz arkası alınmamıştır. İş bu kollar Gelibolu'ya vürud ettikçe Gelibolu nokta kumandanlığı devletiyle Bayırköyü üzerinden Maydos'a sevk edilecektir."

Kumandan Emriyle Beşinci Ordu

Harp Reisi Kâzım

16.2.331 (29 Mayıs 1915)⁶⁶

Bu belgeden yola çıkarak Yarbay Kâzım Bey'in bölgenin hem erzak ihtiyacını tespit ettiği hem de gerekli erzağın nerelere gönderilmesi gerektiği konusuyla yakından ilgilendiği bilgisine ulaşılmaktadır. Yarbay Kâzım Bey, Gelibolu'da fazla miktarda bulunan erzağın nerelere gönderilmesi gerektiğini çeşitli birimlere ilettikten sonra, gereksinim durumunda bölgede düzenin sağlanması konusunda bir bölüğün geleceğini bildirerek, cephede nelerin yapılması gerektiği üzerinde önemle durmuştu. Cephede meydana gelen çoğu olayla ilgilenen Kâzım Bey, cephenin kontrolü ve dizaynını sağlamakta yaşamsal bir görev yerine getirmişti. Gelibolu Hastanesinde kalmış olan hastaların uygun olan ilk araçla Tekfurdağı'na götürülmesi gerektiği bilgisini iletmesi, Yarbay Kâzım Bey'in birçok olaya aynı anda yön vererek, cephenin kontrolü ve dizaynını sağlamakta ne kadar önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

5. Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kâzım Bey, 14 Temmuz 1915'te Bronzart Paşa'ya hitaben yazdığı bir yazıda ısrarlı bir şekilde cephaneye talebinde bulunmuştu:

"Son telgrafınızda, 50.000 sahra mermisi tertibinden geriye kalan 13.000 adedinin gönderilemeyeceği bildiriliyor. Memleketteki cephaneye stokuyla imal durumunu, daha önceden biliyordum. Bunu bilmekliğimin, geceli gündüzlü ateş altında bulunan bir orduya yarar sağlamayacağını bildirmeme izin veriniz. Yalnız kara bataryalarıyla 60.000'den fazla mermi atan düşmanın taarruzunu durdurmak için harcanan 15.000

⁶⁶ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:3474, Dos: H-9, Fih: 3-1a.

mermi, hiçbir zaman çok değildir. Ordunun görevi Yarımada'da düşmanı ilerletmemekse, bu tutumlu harcamayı anlayışla karşılamak gerekir. Ordunun elinde, şnayderlerinki hariç olmak üzere 20.000 top mermisi vardır. Bu mermiler, yalnız Güney Grubunda, düşmanın iki günlük taarruzunu karşılamaya yeter. Bu nedenle Genel Karargâhın da yaptığımız istekleri gerçek olarak görmesini; buna göre de cephanenin hazırlanması veya sağlanması olanaklarının aranması dileğimi arz ederim".⁶⁷

Kâzım Bey'in kaleme aldığı yukarıdaki yazı onun görev yaptığı ordunun yanı sıra "düşmanın" da lojistik durumu hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Birliklerin Sağlanması, Değişimi ve Konuşlanışındaki Rolü

Çanakkale Cephesi'nde Yarbay Kâzım Bey, muharebeler sırasında birliklerin sağlanması, gerektiğinde yer değiştirmesi ve söz konusu birliklerin konuşlandırılarak düzenlenmesi gibi önemli görevler üstlenmişti. Bu bağlamda cephede yaşamsal bir görev yerine getiren Kâzım Bey'in gönderdiği raporlar, kendisinin yaptığı icraatlar hakkında bize oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.

Çanakkale Cephesi'nde İtilaf kuvvetlerinin yarımadaya çıkarma yapmaya başladıkları esnada Sanders, Gelibolu'dan ayrılma kararı almıştır. Bundan sonra Saros Körfezi'nin yukarı kesiminin kumandasını ve Kuzey kantadaki birliklerin merkeze kaydırılması işini Kâzım Bey'e bırakmıştı. Bunlarla 26/27 Nisan gecesinin geç saatlerine kadar uğraşmış ve 7. Tümendeki kuvvet kaydırma hareketleri ancak 27 Nisan'da son bulmuştu.⁶⁸ Çeşitli kaynaklarda değinilen bu durumdan dolayı Kâzım Bey'in cephede çeşitli birliklerin çeşitli yerlere kaydırılması noktasında önemli bir görev yerine getirdiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Kazım Bey, 13 Temmuz 1915 tarihinde Anafartalar Grubu Kumandanlığı ile yaptığı telefon görüşmesi ile cephede hem birlikler arasında haberleşme görevini üstlenmiş hem de cephede yer edinen bir taburun hangi nokta üzerinden hareket etmesi gerektiğini önemli bir Türk kumandanlığına iletmişti.⁶⁹

⁶⁷ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915-09 Ocak 1916), V'inci Cilt III'üncü Kitap*, Gn. Kur ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 2012, s.494; Bağır, A. g. t., s.150.

⁶⁸ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı, V'inci Cilt...*, s. 29; *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesi (25 Nisan 1915-04 Haziran 1915), V'inci Cilt II'nci Kitap*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik (ATASE) Daire Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012, s.19; Sanders, A. g. e., s.98.

⁶⁹ Söz konusu telefon görüşmesinin kaydı için bakınız: ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu: 42, Gömlek: 6, Belge No: 9-2.

6-7 Ağustos 1915 tarihinde gerçekleşen Arıburnu Muharebeleri'nde, 5. Ordunun kuzey bölgesinde gerekli önlemleri alması, bu cephedeki muharebelerin seyrinin değişmesinde önemli rol oynamıştı. Kâzım Bey, bu süreçte Güney Grubu ve Saros Grubu'ndan belirlenen kuvvetlerin kuzey bölgesine kaydırılması ile ilgilenmiş ve gerekli önlemleri almıştı. Bu doğrultuda 6 Ağustos 1915'de Güney Grubu'na Kâzım Bey'in imzasıyla gönderilen emirle⁷⁰ 4. Tümenin dolgun iki alayıyla Çırlayıkderesi'ne gönderilmesi sağlanmıştı.⁷¹

Kâzım Bey, cephe söz konusu birliklerin nereye, hangi yöne doğru gideceği ve varacakları noktalarda nelerin yapılması gerektiği konusunda çeşitli yerleri bilgilendirmiş ve bu birliklere çeşitli direktiflerde bulunarak görevini en iyi biçimde yerine getirmeye çalışmıştı.⁷²

Kâzım Bey'in 21 Aralık 1915 tarihinde verdiği rapor, bu bağlamda önem arz etmektedir:

"Limân Paşa Hazretleri Kanlısırt'a geldiler. Denize düşürülen düşman tayyarecisi Avustralyalı Topçu mülâzımı Tomas orduya gönderildi. İtfaiye Alayı'nın mütebâki (Baki kalan, geri kalan) iki taburuyla hemen Cenûb Grubu'na alınmak edeceğine dair ordudan emir geldi. Palamut'daki 12 cm'lik Bulgar topu Cenûb Grubu'na ordu emriyle hareket etti. İtfaiye Alayı hareket etti. 20'nci Fırka'ya mensûb olup Şimâl Grubu emrinde bulunan 36'nci Alay Fırkasında iltihâk itmek üzere 15.10.31 (18 Aralık 1915)'de Cenûb Grubu'na tahrik edilecektir. Ta'kip edilecek yol hakkında her iki gruba anlatılmaktadır"

8.10. 331 (21 Aralık 1915)

*Ordu Erkân-ı Hârb Reisi Kâzım*⁷³

Belgeden de anlaşılacağı üzere Kâzım Bey, cepheye yaşanan olay ve durumları belirtmiş, aldığı emirler doğrultusunda hangi birliğin nereye gönderilmesi gerektiği konusunda çeşitli yerleri haberdar etmişti. Ayrıca Kâzım Bey, adından söz ettiği çeşitli birliklerin cephe konum ve durumlarını, hareket hâllerini çeşitli birimlere ilettikten sonra nelerin yapılması gerektiği konusu üzerinde durarak cephe içinde oldukça aktif bir rol üstlenmişti.⁷⁴

⁷⁰ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (4 Haziran 1915- 9 Ocak 1916), s.303-304; Taş, A. g. t., s.68-69; Bağır, A. g. t., s.152

⁷¹ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (4 Haziran 1915- 9 Ocak 1916), s.303-304.

⁷² Bu konuda bakınız: ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Belge No: 42-2aga.

⁷³ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:6-1666, Dos:525, Fih:45.

⁷⁴ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 4350, Dos: H-5, Fih:4- 33; ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, 6-1666, Dos:525, Fih:50-1; ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:5-2453, Dos: H-19, Fih: 1-6.

Haberleşme, Bilgi Alışverişi Sağlamadaki Rolü

Savaşlarda, cephe içinde sağlanan iletişim muharebeler üzerinde son derece etkili olmuştur. İletilen bilgilerin doğru bir şekilde ve zamanında çeşitli birimlere gönderilmesi, muharebelerin seyrinin değişmesinde, başarıların kazanılmasında oldukça önem arz etmiştir. Aslında 5.Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Bey, Çanakkale Cephesi'nde bulunan 5.Ordu Karargâhında sorumlu olduğu bütün görevleri yerine getirirken aynı zamanda cephedeki haberleşmeyi ve bilgi alışverişini sağlama konusunda da önemli görevler üstlenmişti. Bu bağlamda Kâzım Bey'in Çanakkale Cephesi'ndeki görev ve sorumluklarını ortaya koyabilmek amacıyla sunduğumuz veriler, aynı zamanda onun haberleşme ve bilgi alışverişini sağlama konusunda da ne kadar etkin olduğunu göstermektedir.

Kâzım Bey'in 30 Nisan 1915'te gönderdiği şifre onun ordudaki iletişim görevini göstermesi açısından önem taşır. Kâzım Bey, gönderdiği şifrede, 15.Kolordu ve 3.Kolordu Kumandanlığı arasında bilgi alışverişini sağlamış, muharebede yaşananlar, birliklerin vaziyeti ve durumları hakkında bilgi ilettiği.⁷⁵

16 Haziran 1915 tarihli raporunda Kâzım Bey, Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına, Güney Grubu, Kuzey Grubu ve diğer cepheelerde meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermişti. Yine aynı raporda, İtilaf Devletleri'nin saldırıları aktararak Türk birliklerinin bu saldırılara karşı kendilerini nasıl savundukları hakkında bilgiler verilmiş, Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı meydana gelen gelişmelerden haberdar edilmişti.⁷⁶ Buna ilaveten 26 Haziran 1915 tarihli telgrafında Yarbay Kâzım, Bahr-ı Sefid Boğazı Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığına, İtilaf Devletleri kuvvetlerinin cephedeki faaliyetlerini, bu faaliyetlere karşı Türk tarafının verdiği karşılıklar ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunmuştu.⁷⁷ Yine 28 Haziran 1915 tarihli telgrafında, Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına, Kuzey Grubu ve Güney Grubunda meydana gelen muharebelerle ilgili olarak son derece ayrıntılı bilgiler vermişti.⁷⁸ Kâzım Bey'in 28 Haziran 1915 tarihli bu telgrafı, Zığındere Muharebeleri'nin ilk sürecinde meydana gelen gelişmeleri görmemiz açısından da son derece önem taşımaktadır. Bu süreçte Yarbay Kâzım Bey'in ayrıntılı raporlar sunması, İtilaf

⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 5-2453, Dos: H-16, Fih:1.

⁷⁶ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 9.

⁷⁷ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 44.

⁷⁸ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 55.

Devletleri'ne bağlı askerî birliklerin saldırılarını artırması ve muharebelerin daha geniş alanlara yayılmış olması ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Muharebeler sırasında düşmanın çalışmaları hakkında zamanında ve sağlıklı bir şekilde askerî birimlere haber vermek ve onları zamanında uyarmak şüphesiz muharebelerin gerek seyrinin değişmesinde, gerek düşmana karşı başarıların kazanılmasında çok önemli olmuştur. Kâzım Bey'in birlikler arasında yaptığı görüşmelerde bu doğrultuda hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Kâzım Bey, Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına gönderdiği raporla Türk birliklerini düşman kuvvetlerine karşı uyarmıştır:

Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına,

"Şimdi mürefte civârından geçen bir ganbotun arkasından bir düşman tahte'l-bahirinin gelmekte olduğu Onuncu Fırka Kumandanlığının iş'ârına atfen ma'rûzdur. " demiştir.

25 Kânûn-ı Evvel 331 (25 Aralık 1915)

Kumandan Emriyle Beşinci

*Ordu Erkân-ı Hârb Rei'si Kâzım*⁷⁹

Harbiye Nezareti İstihbarat Şubesi Müdürlüğüne,

10 Kasım 1915 tarihli telgrafta cevaptır.

"Turkuaz denizaltısına ilk mermiyi atan 9'uncu Sahra Topçu Alayı 2'nci Tabur 5'inci Bölükten Bursa'nın Yenişehir kazasının Orhaniye kasabasından Ferhat oğullarından Necip oğlu Müstecip'tir. Duhulü 24 Ekim 1912, Onbaşılığa nasbı 28 Haziran 1914'tür. Arz olunur."

13 Kasım 1915

*5'inci Ordu Kurmay Başkanı Kâzım*⁸⁰

Belgeden de anlaşıldığı üzere Kâzım Bey, Çanakkale Cephesi'nde düşmana karşı etkin bir mücadelede önemli roller üstlenmesinin dışında birçok şubeyle farklı konularda da iletişim durumunda bulunmuştu. Kâzım Bey, cepheye çok önemli bilgilerin hem alıcısı hem de vericisi konumunda olması nedeniyle şüphesiz cepheye çok yönlü bir görev yerine getirmişti.

Yalova civarında Ordu Karargâhından

⁷⁹ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6-1666, Dos: 525, Fih: 39-1.

⁸⁰ "Seçilmiş Çanakkale", s.395.

8 Ocak 1916

Başkomutanlık Vekâletine,

“Menzil Müfettişliği tarafından düzenlenerek gönderilen Müstecip Onbaşı denizaltısının tahrip edilmesi ve ele geçirilmesi sırasında hizmeti geçenlere verilecek nakdî mükâfatı gösterir cetveldir. Denizaltının ele geçirilmesine dair Batarya Komutanlığından gönderilen iki adet raporun sureti de ayrıca sunulmuştur. ”

Komutan emriyle 5'inci Ordu Kurmay Başkanı Kâzım⁸¹

Bir önceki belgede yaşanan olayı istihbarat şubesine ileten Kâzım Bey, bu kez Turkuaz Denizaltısı'na kahraman topçu Necip oğlu Müstecip Onbaşı'nın adının verildiğini belirtmiştir.⁸² Bu denizaltı Osmanlı donanmasına katıldıktan sonra bu sürece katkı sağlayanlara ödülleri verilmişti. Kazım Bey'in bu sürece katkı sağlayanlara verilen bu ödülleri de Başkumandanlığa ileterek sürecin doğru işlenmesinde sistemin önemli bir halkasını oluşturmuştu.

Düşmanın Durumunun Öğrenilmesindeki Rolü

Muharebeler sırasında düşmana ait olan her şey, düşman tarafından ele geçirilen kişiler de dâhil olmak üzere, sağlanan tüm bilgi ve teçhizatlar savaşan taraflar açısından son derece önem taşımıştır. Bu yolla elde edilen her bilgi muharebelerin gidişini değiştirebileceğinden savaşan taraflar her dönemde bu konuya büyük bir ilgiyle yaklaşarak bu konuda büyük çabalar sergilemişlerdir. Bu bağlamda yine Kâzım Bey'in cephede verdiği çaba ve katkı şüphesiz muharebelerin gidişatında oldukça önemli bir paya sahip olmuştur. Çanakkale Muharebelerinde ele geçirilen tutsakların ifadesine ve ölen düşman askerlerinin anı defterlerine göre düşman kuvvetlerinin durumu hakkında bilgilerin elde edilmesi konusunda Kâzım Bey'in rolü son derece önem taşımıştır. Aşağıda verilen belge bunun örneklerinden biridir:

Beşinci Ordu'dan; Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesine Mevrud (Gelen) Şifredir.

C. Cevap 3 Haziran 331 (16 Haziran 1915) Telgraf Üsera (Esirler) ifadesiyle maktulin (öldürülen kişilerin) üzerinde zuhûr eden (görünen) hatırat defterlerinden düşman kuvvetleri hakkında ber-vech-i âti malumat istihrâc olunuyor (aşağıdaki bilgi çıkarılmaktadır) Bidayette (Başlangıçta) Arıburnu'na dört Avustralya livasıyla bir

⁸¹ “Seçilmiş Çanakkale”, s.403.

⁸² “Seçilmiş Çanakkale”, s.403.

Yeni Zelanda Livası ve Ruwayyalroval Fırkası'na (Tümeni'ne) mensup kıtaat ve Seddülbahir'e ise Yirmi Dokuzuncu İngiliz Fırkası'yla dördüncü, altıncı, yedinci koloniyal ve Yüz Yetmiş Beşinci piyade ve bir bir zuhaf ve bir Afrika Şasör Süvari alaylarından mürekkebe (oluşan) bir Fransız kuvve-i seferiyesi ve miktarı meçhûl Hindili çıkarmış ve son zamanlarda ise Seddülbahir'e Maçester Teritoryal Fırkası'ndan bir Liva getirmiştir. Ancak düşman mütemadiyen Arıburnu'na nakliyat yaptığı gibi buradaki kuvvetlerden de bazı kıtaatı adalara gelip yerlerine başka kıtaat getirmekte olduğundan hâl -i hazırda cepheledeki kuvvetlerden bazı tebeddülât (değişiklik) olması melhûzdur (olasıdır). Arz edilen kıtaattan başka ayrıca bir Zeland ve bir Hindli cebel (dağ) Livalarıyla kezâ bir Zeland ve bir Avustralya Süvari Livası çıkarıldığı da söyleniyor. Fakat yalnız bir iki esirin kav-i mücerredin de (deliksiz) kaldığı gibi cebel Fransa'nın Afrika piyade birliklerinden birine bağlı asker Livalarının topçu mu yoksa piyademi oldukları da henüz anlaşılammıştır. Maa-haza (bununla beraber) Grupça ayrıca yaptırılan tetkikat neticesinin maa-tafsilat (ayrıntılı olarak) posta ile takdim kılınacağı marûzdur (arz olunur).

9 Haziran 331 (22 Haziran 1915)

Kumandan emriyle Beşinci Ordu

Erkân-ı Harbiye Reisi Kâzım⁸³

Çanakkale Muharebeleri sırasında tutsakların verdiği ifadelerden de doğrulandığı üzere, savaşta hayatını kaybeden askerlerden ele geçirilen anı ve eşyalar, muharebelerde yaşananlar ve düşman kuvvetlerinin durumu hakkında önemli bilgiler taşımaktadır. Kâzım Bey'in Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği 22 Haziran 1915 tarihli şifreden, Gelibolu'ya yerleştirilen düşman kuvvetlerinin bu bölgede konuşlanışı hakkında bilgiye ulaşılmıştır. Tutsakların verdiği bilgiler aracılığıyla bölgeye intikal ettirilen düşman kuvvetlerinin aldıkları durum ve değişikliklere ait bilgilere ulaşılmıştır.

"... 8 ve 10 Haziran (21 ve 23 Haziran) tarihlerinde cenub (güney) grubunun sol cenahında (yanında) vuku bulan muharebatta (muharebelerde) elde edilen üseradan (esirlerden) Seddülbahir muntikasında bulunan Fransız kıtaatı (birlikleri) hakkında ber-vech-i âtı malûmât, aşağıdaki bilgi alınmıştır.

Ceneral Zabyo kumandasında bulunan Fransız Şark Kuvve-i Seferiyesi Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci, Sekizinci Koloniyal (Sömürge) ve 175,176 'ncı Piyade Alaylarıyla 1,2 nci Zuhaf (Fransa'nın Afrika piyade birliklerinden birine bağlı asker) ve birinci devşirme ecnebi alaylarından ve bundan başka karargâh hidemâtında (hizmetlerinde) Erikaşasür Süvari Alayı'ndan bir müfreze, ihtimalen tekmiil (bütün) alay ile

⁸³ ATASE Arşivi, 1-1, Kls: 181, Dos: 779, Fih: 4'den nakleden ATBD, "Beşinci Ordu Karargahı'ndan Başkumandandık Vekâleti'ne Mevrud Şifre", Yıl.38, S.88, Ağustos 1989, Belge No: 2151.

Tovagolardan mürekkebe bulunuyor (oluşuyor). Üçüncü Kolonyal Alayı'nın bulunduğunu da tahmin ediyorlar. Fakat bu bâbda (konuda) esaslı malûmat (bilgi) yoktur. Maahazâ (bununla beraber) burada marûz her üç taburları bulunmuyor. Bazılarının ikişer ve hatta bazılarının birer taburlu olduğunu ve mecmu (toplam) Fransız kuvvetinin on binden fazla olmadığı ifade eyledikleri marûzdur (arz olunur).

İngiliz kuvvetleri hakkında tetkikat (inceleme) yapılmakta olup neticesi ayrıca arz edilecektir.

12 Haziran 331 (25 Haziran 1915)

Kumandan Emriyle Beşinci Ordu Erkân-ı

Harbiye Reisi Kâzım ⁸⁴

Yine Kâzım Bey'in 25 Haziran 1915'te kaleme aldığı belgede, tutsakların ifadesinden yola çıkarak Seddülbahir bölgesinde savaşıyan Fransız birlikleri hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda Fransızların bölgede hangi birlikleri bulundurduğu, bu birliklerin isimleri ve sayıları hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır.

Yalova'da Ordu Karargâhlığından gönderilen 10.3.331 Tarihli Harp Ceridesi'ne göre;

"Arburnu'nda elde edilen esirlerden Avustralyalı bir neferle bir çavuşun ifadeleri hülasa (özet)'sinin muhtevî Başkumandanlık Vekâleti Celilesinden mevrud evrakın bir sureti tahsili malumatı zımnında bâlâyâ çıkarıldığı ma'ruzdur."

Kumandan Emriyle Beşinci Ordu

Kumandanı Kâzım ⁸⁵

İkmal Efradı Sağlama Konusunda Rolü

Yukarda da ifade edildiği üzere Çanakkale Cephesi'nde yaşamsal bir görev yerine getiren Kâzım Bey, ikmal efradı sağlama konusunda da son derece kilit bir rol üstlenmişti. Muharebeler hızla devam ederken Kâzım Bey'in Anafartalar Grubu Kumandanlığına 17 Ağustos 1915'te gönderdiği yazı son derece önem arz etmektedir:

Anafartalar Grubu Kumandanlığına,

⁸⁴ ATASE Arşivi, 1-1, Kls.: 181, Dos.: 779, Fih.: 4-1'den nakleden ATBD., "Beşinci Ordu Karargahı'ndan Başkumandanlık Vekâleti'ne Mevrud Şifre", Yıl.38, S.88, Ağustos 1989, Belge No: 2153.

⁸⁵ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 3474, Dos: H-16, Fih: 6-15a.

Yalova'dan

4.6.331

C. (Cevap) 2.6.331

"Gruptan gönderilen en son kuvve-i umumiyye nazaran silah adedine göre (8000) kadar ikmal efradına ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Diğer grupların da aynı nispette olduğu için yüzde yirmi fazlanın ihtiyacaat-ı umumiye kapatıldıktan sonra nazarı temile alınması iktizâ etmektedir.

Şimdiye kadar 2696 nefer gönderilmiş olduğu iş'ar buyrulmakta ise de dördüncü ve beşinci fırkalara doğrudan doğruya gönderilenler de dâhil olduğu hâlde Ağustos ayı zarfında gruba altı bin yedi yüz otuz üç nefer sevk edilmiştir. Binaaleynh çokça miktar ikmal efradı gönderilmesi defaatle nezarete yazılmış olduğundan zurut ettikçe gruba da lüzum-u mikdarının irsaline devam olunacağı ma'rûzdur. "

Beşinci Ordu Erkân-ı Hârb

Reisi Kâzım⁸⁶

Kâzım Bey, bir asker olarak sorumlu olduğu bu görevlerin dışında cep-hede yerinde ve zamanında verdiği kararlarla cephenin kaderini değiştirecek olaylara da imza atmıştı. Örneğin henüz İstanbul'da iken Sanders ve Mustafa Kemal'i tanıştırmış, onun aracılığıyla ilerde Sanders, Mustafa Kemal'i yaşamsal bir göreve atamıştı.⁸⁷ Mustafa Kemal'in iş bitirici ve iyi bir asker olduğu kanaatinde olan Kâzım Bey, cepheye düşman taarruzunun tehlike arz ettiği bir zamanda M. Kemal'e dair düşüncelerini Sanders'e ileterek, onun Anafartalar Grubu Komutanı olmasında önemli bir paya sahip olmuştu.⁸⁸

Mustafa Kemal'in bu görevi üstlendikten sonra düşmana karşı mücadelesi, cephenin kaderini değiştirmişti. 25 Nisan 1915 günü Çanakkale'ye asker çıkaran İngiliz ve Fransızlar, çarpışmanın tıkanması ve ilerlemeyeceğinin anlaşılması üzerine, aynı yılın Aralık ayında Kuzey (Arıburnu, Anafartalar)'de, Ocak 1916'da da Güney (Seddülbahir) Cephesi'ni boşaltarak Çanakkale'den çekilmişlerdir. Böylece iki taraftan on binlerce askerin ölümü, yaralanması ve tutsak düşmesine yol açan Çanakkale Savaşları sona ermişti.⁸⁹

⁸⁶ ATASE Arşivi, ATAZB 42-2as.

⁸⁷ Ayhan S. Bilbaşar, *Çanakkale 1915*, İstanbul, Ocak 1971, s.37

⁸⁸ Baykara, A. g. m., s.16

⁸⁹ Atacanlı, A. g. e., s.163

Sonuç

Temeli 19. ve 20. yüzyılın başlarında meydana gelen olaylara dayandırılan 1.Dünya Savaşı, Avrupa'da kurulan bloklar arasında meydana gelen çekişme ve çatışmaların sonucunda ortaya çıktı. Bu savaşta İttifak bloğuna dâhil olan Osmanlı Devleti, aynı anda birçok cephede mücadele etmek zorunda kaldı. Çanakkale Cephesi, Çanakkale Boğazı ve İstanbul'u ele geçirme amacıyla olan İngiliz-Fransız ortak harekâtına karşı yürütülen önemli bir savunma cephesidir.

Çanakkale Zaferi, Türkiye'de birlik ve beraberliğin, büyük bir özveriyle birleşmesi sonucunda meydana gelen ve hala hafızalarda yerini koruyan olağanüstü bir çabanın eseridir. Türk toprakları üzerinde çok sayıda emelleri bulunan ve bu doğrultuda planlar yapan İtilaf Devletleri'nin tüm olanaklarını kullanmalarına rağmen geri çekilmek zorunda kaldıkları ender bir mücadelenin sonucudur. Çanakkale Cephesinde gerçekleşen Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırı'nda gerçekleştirilen muharebeler, Türklere büyük bir özgüven ve umut aşılamıştır. Elbette bu cephede yaşanan zafer ve verilen mücadele topyekûn bir mücadelenin sonucunda gerçekleşmiştir.

Çanakkale Zaferi asla tek bir şahsa ait mal edilemez. Bu doğrultuda erinden subayına kadar on binlerce kişinin zaferde emeği bulunmaktadır. Bununla birlikte cephede üstlendiği görevler ve aldığı sorumluluklar ile ön plana çıkan subaylar da söz konusudur. Bunlardan biri de Kâzım İnanç'tır.

1880'de Diyarbakır'da dünyaya gelen Kâzım Bey, Harbiye'den mezun olduktan sonra çok sayıda önemli askeri görevde bulundu. Bu görevlerde yer almasında özellikle Harbiye'de kazandığı parlak askeri geçmişi, cephe gerisinde karargâhlarda edindiği askeri deneyimi ve kültürel açıdan kendini geliştirmesi büyük rol oynadı. Almancaya olan hâkimiyetinden dolayı cephede Türk ve Alman askerleri arasında önemli ölçüde koordinasyonu sağlayan önemli bir isimdi. Bu bağlamda Kâzım Bey, Türk milletinin tarihinde çok önemli yere sahip olan Balkan Savaşı, 1.Dünya Savaşı ve Türk İstiklal Savaşı içerisinde çok önemli askeri görevlerde bulunup önemli askeri faaliyetlere imza attı.

Kâzım Bey, Çanakkale Cephesi'nde kurulan 5. Ordu'nun Kurmay Başkanı sıfatıyla son derece olumlu adımların atılmasında büyük bir çaba sergilemiştir. Mustafa Kemal'in cephenin kaderini değiştirecek hayati bir göreve atanması, Kâzım Bey'in sarf ettiği büyük çabanın sonucunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda önemli bir isim olan Kâzım Bey, Çanakkale Cephesi'nde kurulan 5. Ordu içinde; cephane, erzak sağlama, birliklerin sağlanması değişimi ve konuşlanışı, haberleşme ve bilgi alışverişi sağlama konularında

önemli görevler üstlenmiş ve bunları başarıyla yerine getirmiştir. Ayrıca düşman kuvvetleri hakkında bilgi ve istihbarat toplayarak bunları ilgililere iletme konusunda çeşitli görevleri yerine getirmiştir. Üstlendiği söz konusu görev ve sorumluluklar kendisini cephe içinde vazgeçilmez ve yaşamsal kılmış, yine kendisinin cephede sergilediği tutum ve davranışlar adının bugün bile çeşitli kaynak, gazete ve demeçlerde anılmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak Türk milletinin tarihine önemli bir asker olarak adını yazdıran Kâzım Bey, fikir ve ruh bağınu bugün bile canlı tutan Çanakkale zaferinde çok önemli bir paya sahiptir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 180, Dos: 774, Fih: 1-5; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, "Osmanlı Orduyu Hümayunu Başkomutanlığı Vekâleti'nin teşkil edilen 5 nci Ordu Komutanlığına Limân Von Sanders'i tayin ettiği Atama Yazısı", Yıl 38, S. 88, Ağustos 1989, Belge No: 2129

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, (2014). "Seçilmiş Çanakale Deniz Savaşına Ait Belgeler", Yıl:62, S.132, Genelkurmay Atase Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

ATASE Arşivi, 1-1, Kls.: 181, Dos.: 779, Fih.: 4-1'den nakleden ATBD., "Beşinci Ordu Karargahı'ndan Başkumandandık Vekâleti'ne Mevrud Şifre", Yıl.38, S.88, Ağustos 1989, Belge No: 2153.

ATASE Arşivi, 1-1, Kls: 181, Dos: 779, Fih: 4'den nakleden ATBD., "Beşinci Ordu Karargahı'ndan Başkumandandık Vekâleti'ne Mevrud Şifre", Yıl.38, S.88, Ağustos 1989, Belge No: 2151.

ATASE Arşivi, ATAZB 42-2as.

ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu: 42, Gömlek: 6, Belge No: 9-2.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, 6-1666,Dos:525, Fih:50-1.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Belge No: 42-1apa.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Belge No: 42-2aga.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 3474, Dos: H-16, Fih: 6-15a.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 4350, Dos: H-5, Fih:4- 33.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 5-2453, Dos: H-16, Fih:1.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 44.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 55.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6/1667, Dos: 53, Fih: 9.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls: 6-1666, Dos: 525, Fih: 39-1.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:3474, Dos: H-9, Fih: 3-1a.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:5-2453, Dos: H-19, Fih: 1-6.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:6-1666, Dos: 525, Fih: 14.

ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Kls:6-1666, Dos:525, Fih:45.

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Kâzım İnanç Paşa Şahsi Dosyası, Askeri Safahat Belgesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Kâzım İnanç Paşa Şahsî Dosyası, Sicil No:188, Âzayı Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası.
Kazım İnanç Aile Arşivi.

Kitaplar

- Avcı, Halil Ersin, *Çanakkale Ruhu*, 12. baskı, Metropol Yay., İstanbul, Şubat 2007.
- Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yay., İstanbul 2009.
- Baykara, Tuncer, "Liman Von Sanders'in Kurmay Başkanı Diyarbakırlı Kâzım İnanç Paşa (1880-1938)", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler*, Ed., Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yay., Ankara, Şubat 2015.
- Bayrak, M. Orhan, *İstanbul'da Meşhur Gömülü Adamlar (1453-1978)*, Türkiye Anıtlar Derneği İstanbul Şubesi Yay., İstanbul, Aksüt Matbaası, 1979.
- Bean, C. E. W, *Gallipoli Mission*, Çev. Yetkin İşcen, AWM, 1948.
- Benazus, F., *Çanakkale'den Gelibolu'ya*, 2. baskı, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2007.
- Bilbaşar, Ayhan S., *Çanakkale 1915*, İstanbul, Ocak 1971.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Harekâtı, V'inci Cilt, 2'nci Kitap, Amfibi Harekât*, GnKur. Atase Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Harekâtı, 1'nci, 2'nci ve 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916)*, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yay., Gn.Kur Basımevi, Ankara 1997.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915-09 Ocak 1916), V'inci Cilt III'üncü Kitap*, Gn. Kur ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 2012.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesi (25 Nisan 1915-04 Haziran 1915), V'inci Cilt II'nci Kitap*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik (ATASE) Daire Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V'inci Cilt I'inci Kitap*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012.
- Çanakkale Hatıraları*, C.2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yay., İstanbul, Temmuz 2002.
- Çanakkale Hatıraları*, C.3, Yay. Haz., Metin Martı, Arma Yay., İstanbul, Eylül 2003.
- Erickson, Edward J., *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Çev. Tanju Akad, 3.baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, Mart 2011.
- Göze, Ergun, *Çanakkale'de Kumandanlar Savaşı*, 2.baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, Mart 2006.
- Sanders, Liman Von, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, 2. baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, Mayıs 2011.
- Mühlman, Carl, *Çanakkale Savaşı*, Çev. Sedat Umran, 9.baskı, Timaş Yay., İstanbul, Şubat 2009.

- Prigge, Erich R., *Limân Von Sanders Paşa'nın Emir Subayı Binbaşı Erich R.Prigge'nin Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Çev. Haz., Bülent Erdemoğlu, Timaş Yay., İstanbul, 2011.
- Schweder, Paul, *Çanakkale Cephesinde Türklerin Genel Karargâhında*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Yeditepe Yay., İstanbul, Nisan 2012.
- Seçilmiş Komutanların Biyografileri*, 2.baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
- İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Paşa Anlatıyor*, Haz. Taylan Sorgun, Bilge Karınca Yay., İstanbul 2003.
- Süslü, Azmi, Balcıoğlu, Mustafa, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri, Divan Yay., Ankara 1999.
- TBMM Albümü 1920-2010, C.1, (1920-1950)*.
- Tuncoku, Mete, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, TTK Yay., Ankara 2002.
- Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen Ve Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, 2.baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
- Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV Dönem (1931-1935)*, C.2, TBMM Vakfı Yay., No:12.

Makaleler

- Figen Atabey, "İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı", *Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi Özel Sayı*, S.16, Yıl:8, Gn.Kur. Atase Başkanlığı Yay., Ankara, Ağustos 2010.
- Baycan, Nusret, "Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.9, S.26, Mart 1983.

Tezler

- Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1992.
- Bağır, Rüya, *Çanakkale Cephesinde Kâzım İnanç*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2015.
- Erdemir, Lokman, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.
- Güven, Senem; *Hatırat Türü Eserlerde Çanakkale Muharebeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Kara, Hatice Işıldak; *Çanakkale Savaşları'na Fiilen Katılan Türk ve Alman Generaller*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009.

Karataş, Murat, *Haritalarla Çanakkale Savaşları (Osmanlı Kaynaklarına Göre Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Muharebeleri)*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.

Taş, Özlem Elif Polat, (2008). *Kâzım İnanç Paşa; Hayatı, Askeri Ve Siyasi Faaliyetleri (1880-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Sözlü Tarih Görüşmeleri

Ertuğrul İnanç ile Yapılan Sözlü Görüşme.

EKLER

Ek 1: 5. Ordu Kumandanı Kâzım İnanç Çanakkale Cephesi'nde otomobilin içinde.
(Kâzım İnanç arkada oturan bıyıkları olandır)

Kaynak: Mustafa Onur Yurdal Arşivi. ÇOMÜ Tıp Fakültesi; Eğitim Komisyonu-Bologna&Erasmus Koordinatörlüğü/Canakkale Onsekiz Mart University Faculty of Medicine, Education Commission, Bologna-Erasmus Department.

Ek 2: Edebi Heyet ile birlikte Çanakkale Cephesi'nde 5.Ordu Karargâhında Kâzım İnanç.
(Kâzım İnanç ön kısımda sağdan beşinci elinde beyaz bir kâğıt olan)

Kaynak: Necmettin Özçelik Arşivi.

Ek 3: Çanakkale Cephesi'nde Kâzım İnanç.

Kaynak: Necmettin Özçelik Arşivi.

Ek 4: Çanakkale Cephesi'nde Kâzım İnanç.

Kaynak: Necmettin Özçelik Arşivi.

